

فیض کاشانی

محمد مشهور به ملا محسن و ملقب به فیض در چهاردهم ماه صفر سال 1007 هجری قمری در یکی از معروف ترین خاندان علم، عرفان و ادب، که سابقه درخشان آنان به حدود چهار قرن می رسد در کاشان به دنیا آمد.

ولادت و نسب:

محمد مشهور به ملا محسن و ملقب به فیض در چهاردهم ماه صفر سال 1007 هجری قمری در یکی از معروف ترین خاندان علم، عرفان و ادب، که سابقه درخشان آنان به حدود چهار قرن می رسد در کاشان به دنیا آمد.

پدرش رضی الدین شاه مرتضی فقیه، متکلم، مفسر و ادیب درکاشان حوزه تدریس داشته و از شاگردان ملا فتح الله کاشانی و ضیاء الدین محمد رازی بوده است.

مادر او بانویی عالم و شاعر، دختر ضیاء العرفا رازی (از علمان بزرگ شهر ری) بوده است. جد فیض تاج الدین شاه محمود فرزند ملا علی کاشانی، عالم و عارفی شاعر از ناموران زمان خویش در کاشان بوده و در آنجا مدفون است.

دوران کودکی و تحصیلات:

ملا محسن چهارمین فرزند شاه مرتضی در دو سالگی پدر خود را از دست داد. از آن پس دایی و عمویش تعلیم و تربیت او و دیگر برادرانش را به عهده گرفتند و چون فیض از برادران خود با هوش تر بود مقدمات علوم دینی و بخشهایی از آن را تا سن بلوغ در کاشان نزد عمو و دایی اش نور الدین محمد مشهور به حکیم و آخوند نورا فرا گرفت.

بیست ساله بود که با برادر بزرگش عبدالغفور برای ادامه تحصیل به اصفهان که در آن روزگار پایتخت کشور و مرکز تجمع علمای بزرگ و استادی ماهر در رشته های مختلف علوم اسلامی بود، رهسپار گردید و از این موقعیت مناسب که در هیچ یک از شهرهای ایران و دیگر ممالک اسلامی یافت نمی شد بیشترین بهره ها و استفاده های علمی را برد.

مشهورترین استادان و ناموران اجازه اجتهاد و نقل روایت فیض در اصفهان، ملا محمد تقی مجلسی، شیخ بهایی، در علوم فقه و حدیث و تفسیر و میرداماد، میر فندرسکی و ملاصدرا در فلسفه، عرفان و کلام بوده اند. پس از آن ملامحسن با شنیدن خبر ورود سید ماجد بحرانی به شیراز، از اصفهان به آنجا رفت و مدت دو سال نزد ایشان به تکمیل علم حدیث و روایت پرداخت و از او نیز اجازه نقل روایت گرفت و به اصفهان بازگشت و بار دیگر در حلقه درس و بحث شیخ بهایی حاضر شد و استفاده های شایان برد.

در این سالها که فیض از تقلید مستغنی و برای حج مستطیع شده بود عازم بیت الله الحرام گردید و در آنجا به ملاقات شیخ محمد فرزند حسن فرزند زین الدین عاملی رفت و از آن بزرگوار پس از استفاده های علمی، اجازه روایت و نقل حدیث دریافت کرد.

او پس از مراجعت از مکه به شهرهای دیگر ایران مسافرت کرد و از دانشمندان آن شهرها بهره برد تازمانی که ملاصدرا از شیراز به قم مهاجرت کرد و در کلهک قم اقامت گزید. در میان موقعیت که ملا صدرا ریاضت و علم باطنی را شروع کرده بود ملا محسن و ملا عبدالرزاق لاهیجی به سویی شتافتند، مدت هشت سال مونس تنهایی او بودند و در مصاحبتهای شبانه روزی با استاد استفاده کامل معنوی می بردند.

در این دوران ملاصدرا دو دختر فاضل و عالم خود را به دو شاگردش ملامحسن و ملاعبدالرزاق تزویج کرد و آن دو شاگرد و داماد را به

"فیض" و "فیاض" لقب داد. در همین زمان از سوی حاکم شیراز از ملاصدرا تقاضای مراجعت به شیراز شد. او این دعوت را پذیرفت. فیض نیز به همراه استاد و پدر همسرش به شیراز رفت و نزدیک به دو سال در آنجا ماند. بعد از این مدت او به کاشان بازگشت و به امر تدریس، تعلیم، تبلیغ و ترویج و تالیف و تصنیف مشغول گردید و گاه در قمصر و کاشان با جمعی از دوستان نماز جمعه اقامه نمود.

شاگردان معروف فیض:

ملا محسن شاگردان فروانی داشت. آنان علاوه بر استفاده های علمی و معنوی از او به کسب اجازه های اجتهاد و نقل حدیث نیز مفتخر گردیده بودند معروفترین شاگردان ایشان عبارتند از:

1- محمد مشهور به علم الهدی

فرزند فیض که از دوران کودکی تا پایان عمر نزد پدر حضور داشته و در تالیف و تصنیف کتاب و رساله ها با او همکاری می کرده است. علم الهدی از پدر چندین اجازه مختصر و طولانی دریافت نموده و خود او دارای آثار علمی فراوان می باشد.

2- احمد مشهور به معین الدین

فرزند دیگر فیض که او نیز در فقه و حدیث متبحر و دارای تالیفاتی بوده است.

3- محمد مومن فرزند عبدالغفور(برادرفیض):

از فقیهان و مدرسان عصر خود که در یکی از شهرهای مازندران به تعلیم و تدریس طلاب و محصلان علوم دینی اشتغال داشته است.

4- شاه مرتضی دوم :

پسر برادر فیض و دو فرزند او به نامهای محمد هادی و نور الدین محمد که هر سه از فضلان عصر خود و دارای کتاب و رساله های متعدد بوده اند.

5- ضیاء الدین محمد:

او فرزند حکیم نور الدین، دایی فیض است که عالمی حکیم و عارفی دانشمند و شاعر بوده است.

تألیفات:

تالیف مهم فیض که در علوم مختلف نگاشته شده اشاره می کنیم :

الف) در تفسیر قرآن

1 - تفسیر صافی

2 - تفسیر اصفی

3 - تفسیر مصفی

ب) حدیث و روایت:

1- الوافی

2- الشافی

3- النوادر

4- المحجه البيضاء

5- مفاتيح الشرايع

ج) كلام و عرفان

1- اصول المعارف

2- اصول العقائد

3- رساله علم اليقين

4- رساله الحق اليقين

5- رساله عين اليقين

6- رساله الحق المبين

7- رساله البحر و الاختيار و... مي باشد.

د) اخلاق و ادب

در موضوع اخلاق و ادب كتاب و رساله هاي متعددي به زبان فارسي و عربي نگاشته است عبارتند از:

1- ضياء القلب

2- الف نامه

3- زاد السالك

4- شرح الصدر

5- راه صواب

6- گلزار قدس

7- آب زلال

8- دهر آشوب

9- شوق الجمال

10- شوق المهدي

11- شوق العشق

12- ديوان قصائد، غزليات و مثنويات مي باشند.

روحیات فیض:

از مطالعه و سیر در کتابها و رساله های اخلاقی، عرفانی و شرح حالهایی که به قلم خود فیض یا شاگردان و دیگر علما نوشته اند این گونه دریافت می شود که فیض به دلیل کثرت تألیفات و تصنیفات و تنوع آنها عالم و دانشمندی پرکار جامع در علوم و فنون بوده و سالهای متمادی به امر تعلیم و تعلم و افاضه اشتغال داشته است. او دارای منشی عالی و نظراتی بلند و از عناوین و القاب گریزان بوده واز به دست آوردن شهرت و قدرت با وجود امکانات خودداری می کرده است. وی گوشه گیری و انزوا را برای کسب علم باطنی و دانش و تفکر مفید. بر همه چیز ترجیح داده است.

فیض در نظر بزرگان:

درباره شخصیت و آثار فیض کاشانی نظریات و دیدگاههای گوناگونی از سوی علما و بزرگان هم عصر و بعد از او ابراز شده که به نمونه هایی از آنها اشاره می شود.

محمد اردبیلی :

(آن) علامه محقق و مدقق، جلیل القدر و عظیم الشان و بلند مرتبه کامل، ادیب و متبحر در همه علوم است. شیخ حر عاملی :

محمد فرزند مرتضی مشهور به فیض کاشانی، فاضل، عالم، ماهر، حکیم، متلکم، محدث، فقیه، محقق، شاعر و ادیب بود و از نویسندگان خوب عصر ماست که دارای کتابها و نوشته های فراوانی است.

سد نعمت الله جزایری :

استاد محقق ما ملامحمد محسن فیض کاشانی صاحب کتاب الوافی و دویست کتاب و رساله دیگر می باشد. سید محمد باقر خوانساری:

بر علما و بزرگان دینی پوشیده نیست که فیض در فضل و فهم و خبره بودن در فروع و اصول دین و زیادی نوشته ها با عبارات و جملات زیبا و رسا سرآمد دیگر عالمان دین است.

محدث قمی :

... او در دانش و ادب و زیادی معلومات و دانستنیها و به کارگیری تعبیرات و عبارات نیکو در نوشته ها و احاطه کامل به علوم عقلی و نقلی مشهور است.

محدث نوری :

از مشایخ علامه مجلسی، عالم با فضل و متبحر، محدث و عارف حکیم، ملا محسن فرزند شاه مرتضی مشهور به فیض کاشانی است.

علامه امینی :

... "فیض" علمدار فقاقت و پرچمدار حدیث و گلدسته رفیع فلسفه و معدن معارف دینی و اسوه اخلاق بود.

وفات:

ملا محسن فیض کاشانی در سال 1091 هجری قمری بعد از عمری تلاش در مکتب اهل بیت (علیهم السلام) دار فانی را وداع گفت.